అలజడి

శ్రీ పెద్దిభొట్ల సుబ్బరామయ్య

కిటికీ బాగా ఎత్తుగా వుండడంవల్ల అతనికి కనిపించడం లేదుగాని, ఆకాశం ఘోరమైన రణరంగంలా వుంది. మబ్బులు గుమికూడి గర్జిస్తున్నాయి. సన్నగా జల్లుపడుతున్నది. మరి కాస్సేపటిలో కుంభవృష్టి తప్పదనిపిస్తున్నది. జలార్ద్రమైన నల్లని మబ్బుల వెనక గొప్ప కోలాహలం. అలజడి....

బయట బరువైన బూట్ల సవ్వడి...

మోకాళ్ల చుట్టూ చేతులు కట్టుకుని కూర్చున్న గాంధీ తల ఎత్తి చూశాడు. కటకటాల అవతల వరండాలో నిలబడి బీడీ కాల్చుకుంటున్నాడు అప్పలస్వామి. రెండు దమ్ములు పీల్చి, వరండా క్రిందికి ఉమ్మివేసి, వెనుదిరిగి కటకటాలకు దగ్గరగావచ్చి నవ్వుతూ 'ఏం బాబూ! నిద్రపట్టలేదా?' అని అడిగాడు గాంధీని.

గాంధీ తల అడ్డంగా ఊపాడు. అప్పలస్వామి మళ్లీ ఏదో మాట్లాడబోయి అంతలోనే విరమించుకుని నెమ్మదిగా నడిచివెళ్లి పోయాడు. అతని బూట్ల సవ్వడి ఆ వరండాలో క్రమంగా దూరమైపోయింది.

గాంధీ ఉన్నట్టుండి లేచి కళ్లజోడు తీసి తుడుచుకుని ఆ చిన్నగదిలో చేతులు వెనక్కు కట్టుకుని అటూ యిటూ పచార్లు చెయ్యడం పారంభించాడు.

బయటవర్షం కొంచెం పెద్దదయింది. బుల్లిపిట్ట ఒకటి—దాని రంగు ఏదో సరిగా తెలియడం లేదు. అంతరాత్రివేళ ఎందుకు వచ్చిందో మరి, కిటికీలో నిలబడి సన్నగా అరుస్తున్నది. అది బహుశా పూర్తిగా తడిసిపోయి వుండాలి. గాంధీ ఆగి చూశాడు. ఒక నిముషం గడిచి వుంటుంది. ఆ పిట్ట, పాపం, లోపలికివస్తే బాగుండుననిపించింది. కాని అది రాలేదు. కొద్ది క్షణాల్లో చిన్న చిన్న రెక్కలు విదిలించుకున్న ధ్వని. ఆ వెనువెంటనే అది ఎగిరిపోయిన మృదువైన సవ్వడి...ఆ తర్వాత అంతా నిశ్శబ్దం...

కిటికీలోనుంచి ఆకాశం, కత్తిరించిన నల్లని కాగితం ముక్క లాగున్నది. కిటికీ అవతల ఏమున్నదో తెలియదు. బహుశా, అది అంతా ఖాళీ స్థలం కావచ్చు. ఆ పైన బలమైన కొండరాళ్లతో కట్టబడిన ఎత్తయిన ప్రహరీగోడ ఉండే వుంటుంది. ఆ ప్రహరీపైన గాజుపెంకులు దట్టంగా బిగించబడి వుంటాయి.

ఎక్కడో గంటలు కొడుతున్నారు. గాంధీ ఆగి చెవులు రిక్కించి వింటూ, వ్రేళ్ల మడుస్తూ లెక్కపెట్టాడు. మొత్తం తొమ్మిది గంటలే వినిపించాయి. ఇప్పుడు తొమ్మిదేనా అయింది? కాదు. బహుశా గాలివాలు కారణంగానూ, వర్షపు జల్లు మూలంగానూ, కొన్ని గంటలు తనకు వినబడి వుండవు.

మళ్లీ అప్పలస్వామి వరండాలో నడిచి వచ్చాడు. అతడు గాంధీవంక ఆ సన్నని వెలుతురులో ఒకసారి చూసి కటకటాలమీద చేతితో మీటుతూ 'ఇవాళ కోర్టులో ఏముయుంది?' అని అడిగాడు.

గాంధీ చేతివ్రేళ్లు విరుచుకుని చప్పరించి 'ఏమీ కాలేదు...' అన్నాడు.

'అంటే విచారణ జరగలేదా?'

'జరిగింది...'

'అదే. ఏం జరిగిందీ అని అడుగుతున్నాను.!

గాంధీ నుదురు తుడుచుకున్నాడు. ఒక్క క్షణం ఆగి నెమ్మదిగా ఏమీ జరుగలేదు. అన్నట్టు కాసిని కాయితాలూ, కలమూ కావాలని అడిగాను కదా! ఎప్పుడిస్తారు?' అని అడిగాడు.

అప్పలస్వామి అనునయంగా చూశాడు. తర్వాత 'అడిగాను...వీల్లేదన్నారు. అవి అంత అవసరమా?' అన్నాడు.

'అవసరమే...చాలా రాసుకోవాలి... ఎన్నో విషయాలు బుర్రను పాడుచేస్తున్నాయి. రానుకునే వీలుకుంటే బాగుండిపోను. నా పుస్తకాలూ, నేను రాసుకున్న కాయితాలూ అన్నీ ఏం చేశారో ఎవ్వరూ చెప్పడంలేదు. అన్నీ నాకు ముఖ్యమైన సైన్సు పుస్తకాలు' అన్నాడు గాంధీ చాపమీద కూలబడుతూ.

అప్పలస్వామి 'అవన్నీ నీకు ముఖ్యం ... కాని వాళ్లకుమాత్రం అవేవీ పట్టవు. ఒక్క కాయితమే వాళ్లకు ముఖ్యం...ఆ చిన్నచీటీ ... ఉత్తరం...' అని ఒక్కక్షణం ఆగి పక్కకు చూస్తూ 'ముసురు బాగా పట్టింది. ఇప్పట్లో తగ్గేట్టులేదు...' అన్నాడు.

తర్వాత మళ్లీ 'ఆ ఉత్తరంలో ఏం రాశావు?' అని అడిగాడు.

గాంధీ మాట్లాడలేదు. అతని కళ్లలో నీళ్లు తిరుగుతున్నాయి. మనసులో ఏదో అజ్ఞాతకంఠం దిగులుగా గుసగుస లాడుతున్నట్టున్నది.

'గాంధీ అనబడే నేను ...ఎం. ఎస్. సి... న్యూక్లియర్ ఫిజిక్స్ ... యూనివర్సిటీ మొత్తంమీద సెకండ్...నిరాశా నిస్పృహలతో జీవితంలో ఓడిపోయి...నిరుద్యోగిగా బ్రతకలేక...జీవితాన్ని అంతం చేసుకుంటున్నాను. నాకు ఎవరూ లేరు...కావలసిన వారూ లేరు...శత్రువులూ లేరు...నా చావు కెవరూ బాధ్యులు కారు...ఎవరినీ నిందించను...నా అంతట నేను స్వయంగా చచ్చిపోతున్నాను'. (అవును. ఈ వాక్యం కూడా వ్రాశాడు. అయినా ఇదేం వాక్యం?)'.

గాంధీ ఏమీ మాట్లాడకుండా నిశ్శబ్దంగా కూర్చుండిపోయేసరికి అప్పలస్వామి ఒకసారి నిట్టూర్చి మళ్లా వరండాలో నడుచుకుంటూ వెళ్లిపోయాడు.

గాంధీ చాపమీదకి వొరిగి గోడ కానుకుని కళ్లు మూసుకున్నాడు. అంతేనా తాను ఆనాడు వ్రాసింది? బహుశా అంతే...కాకపోతే ఇంకా నాలుగైదు అర్థరహితమైన వాక్యాలు వ్రాశాడేమో గుర్తులేదు...అప్పుడు తన మనసంతా ఇప్పటి ఆకాశంలాగే ఘోరంగా అస్తవ్యస్తంగా అరణ్యంలా వుంది. భయంకరంగా కూడా ఉంది.

గాంధీ మళ్లీ కళ్లజోడు తీసి మాసిన లాల్చీ చివరతో అద్దాలు తుడుచుకుని మళ్లీ మొహానికి తగిలించుకున్నాడు. తల తిప్పి గోడవంక చూస్తూ కూర్చున్నాడు. అకస్మాత్తుగా ఆ గుడ్డివెలుతురులో అతనికి ఆ గోడమీద పెన్సిలుగీతలు కనిపించాయి. కళ్లు చిట్లించి జాగ్రత్తగా చూశాడు. ఎవరు, ఎప్పుడు గీశారో మరి...

ఒకసున్నా...అది తల ... రెండుగీతలు... అవి చేతులు... తొడలుమాత్రం లావుగా గీశారు. వక్షస్థలాన్ని సూచిస్తూ మళ్లీ రెండు పెద్దసున్నాలు... అవి అసహజంగా పెద్దవిగా ఉన్నాయి. అంతే... ఇంకేమీలేదు...

అతడు అప్రయత్నంగా నిట్టూర్చి మోకాళ్ల మధ్య తలపెట్టుకుని కూర్చున్నాడు. అతనికి హఠాత్తుగా తల్లిగుర్తుకు వచ్చింది. పదేళ్లక్రిందట— అవును. సరిగ్గా పదేళ్లు— ఆమె చనిపోయేముందు యెలా వుండేదో గుర్తుచేసుకునే ప్రయత్నం చేశాడు. అప్పటికి ఆమెకు బహుశా నలభైఏళ్లుంటాయేమో! దుఃఖభారంవల్ల, పేదరికంవల్ల మనిషి జవసత్వాలు కోల్పోయి చాలా ముందుగానే వృద్ధురాలైపోయింది. అకాల వార్ధక్యం ఆమెను లొంగదీసుకుని అశక్తురాలిని చేసింది. ఒకనాడు— తాను బడిలోవుండగా— మధ్యాహ్నం సూర్యుడు నిప్పులు చెరిగేవేళ--- ఆట్టే బాధపడకుండానే చనిపోయింది. అది మొదటిసారి అతడు శవాన్ని చూడటం ... తండ్రిని యెరుగడు... తాను తల్లికడుపులో ఉండగానే తండ్రిపోయాడు. వారూ, వీరూ చెప్పకోడంమాత్రం గుర్తు...ఆయనను గురించి అందరూ జాలిగా, సానుభూతిగామాత్రమే అనుకుంటూ వుండేవారు. ఒక్క ఋణదాత తప్ప... అదీ అయిదువందలరూపాయలే... తన తల్లితర్వాత రెండేళ్లకుగాని ఆ అప్పు తీర్చలేకపోయింది. ఎవరో ఒక ముసలాయన తన తండ్రిని గురించి మాట్లాడటం అతనికి బాగా గుర్తున్నది. 'పాపం! మంచివాడు. కలియుగంలో ఉండవలసిన మనిషి కాదు. 'సాతంత్రం ... సాతంత్రం'... అంటూ ఉన్నదంతా కరిగించుకుని, జైళ్లకుపోయి లాటీదెబ్బలుతిని, నానాబాధలు పడ్డాడు. ఏం మిగిలింది ? ఏం సాధించాడు ? ఏమీలేదు. పైగా మిమ్మల్ని దిక్కులేని పక్షులను చేశాడు.' బహుశా అప్పుడు అమ్మ అక్కడ కళ్లనీళ్లు పెట్టుకుని నిలబడి వుంది. తానూ అప్పుడు అక్కడే వున్నాడు. పోనీ, చూద్దామంటే, తండ్రి ఫొటో కూడా ఏదీ మంచిది లేదు. ఒక పాత గ్రూప్ ఫొటో—ఆయన కాలేజీలో

చదువుకుంటుండగా తీయించుకున్నది — ఉన్నదికాని అందులో మొత్తం నలభైమంది పైగా ఉన్నారు. ఫొటో పట్టినట్టు కిటకిటలాడుతున్న అంతమంది లోనూ, 'ఇరుగో, వీరే మీ నాన్న...' అని ఒకసారి తల్లి చూపించింది. కాని ఆ బొమ్మ చాలా చిన్నది. తల తప్ప ఏమీ కనిపించలేదు. ఆ కళ్ళుమాత్రం చెంపకు చేరెడేసి వున్నాయి. భవిష్యత్తులోకి ఆశగా, అద్భుతంగా చూస్తున్నట్టు ఉన్నాయవి. తనవీ అచ్చం అవే కళ్లని అమ్మ ఎన్నోసార్లు అన్నది.

గాంధీకి అంతలో అనవసరంగా నవ్వు వచ్చింది. తాను కడుపులో వుండగా తన తండ్రి స్వాతంత్ర్యోద్య మంలో ముమ్మరంగా, నిర్విరామంగా తిరిగాడు. తనకు కూతురు పుడితే 'స్వరాజ్య లక్ష్మి' అనీ; కొడుకు పుడితే 'మోహన్‌దాస్ కరంచంద్ గాంధీ' అని పేరు పెటా లన్నారు. పెద్దల పేర్లూ, దేవుళ్ల పేర్లూ అసలు వొద్దు పొమ్మన్నాడు. ఇన్నీ అని తాను పుట్టక ముందే పోయాడు.

బయట రణగొణ ధ్వని. కాటుక కొండలవంటి మేఘాల చాటున ఫిరంగులు మ్రోగుతున్నట్టున్నది. ఉరుములు...మెరుపులు...

ఎనిమిది తొమ్మిది నెలల క్రిందట...తాను అప్ప టికే కనిపించిన ప్రకటన లన్నిటికీ అప్లయిచేసి వున్నాడు. మొదటిసారి ఒక చిన్న, కొత్త, కాలేజీకి ఇంటర్వ్యూకు వెళ్లిన ఉదంతం గుర్తుకు వచ్చింది. ఆలస్యంగా వచ్చిన రైల్లో ఆ వూళ్లో దిగేసరికి వర్షం...సన్నగా ప్రారం భమై అంతలోనే పెద్దదయింది. కాస్సేపు స్టేషన్లో తలదాచుకుని తర్వాత వూళ్లోవారినీ వీరినీ అడుగుతూ చివరకు పొలాలగట్లవెంట నడిచి కాలేజీకి పోయాడు. బురదలో నడుస్తూవుండగా తాను అనుమానిస్తున్నట్టే చెప్పు తెగింది. శుభ్రంగా తడిసి ముద్దయిపోయి వున్నాడు. చేతిలో సర్టిఫికెట్లు, టెస్టిమోనియల్సుతో నిండిన సంచీ, తెగిన చెప్పు, చప్పగా తడిసి నిలువెల్లా నీళ్లుకారుతూ తాను కాలేజీ చేరుకున్నాడు. కాలేజీ అంటే చుట్టు తాటాకుల పాకలు...వాటిలో రొద చేస్తూ విద్యార్థులు...మధ్యలో కొంచెం దిట్టమయిన చిన్న కట్టడం...తాను అక్కడికి చేరుకున్న కొద్ది క్షణాల్లోనే విద్యార్థులందరూ 'పాకలు కురుస్తున్నాయి.. సెలవు కావాలి...' అని ప్రిన్సిపాలు గదిముందు వర్షంలో నిలబడి నినాదాలుచేసి అయిదు నిముషాల్లో సెలవు సంపాదించుకుని ఎటువారటుపోయారు. అంతా సద్దుమణిగిన తర్వాత తాను ప్రిన్సిపాల్‌ను కలుసుకుంటే ఆయన చప్పరించి 'ఆలస్యమైపోయింది...అప్పాయింట్ మెంట్ జరిగిపోయింది...' అన్నాడు. తర్వాత తెలిసింది. అది ముందే నిశ్చయమైపోయిన విషయం. కాకపోతే ఇంటర్వ్యూ అనేది ఒక తప్పనిసరి ప్రహసనం...కేవలం తమాషా...అంతే...

గాంధీ అనవసరంగా దగ్గి చాపమీదికి జారి పడుకున్నాడు. కళ్లుమూసుకున్నా నిద్రపట్టడంలేదు. మళ్లీ రేపు కోర్టుకు తీసుకుపోతారు. ఇవాళ ఎక్కువ ఏమీ జరగలేదు. రేపు ప్రశ్నలవర్షం కురిపిస్తారు. ఉక్కిరిబిక్కిరి చేస్తారు.

ఆ తర్వాత చాలారోజులు ఏ ఉద్యోగమూ రాలేదు. కనీసం ఇంటర్వ్యూలైనా పిలుపురాలేదు. తన పని మామూలే. నెలకు ఆరు రూపాయలకు అద్దెకు తీసు కున్న చిన్న గదీ, (దానికి రెండునెలల అద్దె బకాయి) గదిలో చాప, పక్కన పాత ట్రంకుపెట్టె, పైనా క్రిందా పుస్తకాలు, పెచ్చులూడిపోయిన గోడకు ఒక పిల్లి బొమ్మ ఉన్న క్యాలెండరూ, ఒక ఐన్‌స్టయిన్ ఫొటో, గ్లాసు, అద్దం...ఇదీ తన సంపద. వారానికి అయిదురోజులే తిండి...రోజుకో యింటిచొప్పున అయిదు ఇళ్లే మిగిలాయి అప్పటికి. సోమవారం, శుక్రవారం తనకు తిండిపెట్టే మంచివాళ్లకు ట్రాన్స్ఫరయి ఎటో వెళ్లి పోయారు. రోజూ సాయంకాలం పూట అయిదారుగురు పిల్లలకు ట్యూషన్ చెప్పడం, మిగిలిన కాలమంతా, 'కావ లెను' ప్రకటనలుచూస్తూ ప్రతిచోటికీ అప్లయి చేయడం, చదువుతూ వ్రాస్తూ గడపడం, ఏమీ తోచనప్పుడు ఐన్‌స్టయిన్ ఫొటో చేతిలోకి తీసుకుని ఊరికే చూస్తూ కూర్చోడం, ఇంతే...ఆ రోజుల్లో అతడు సాధించిన ఘనకార్యం ఒక్కటే- ప్రక్కయిళ్లలో పనిచేసే పదేళ్ల రంగడనే అనాథ బాలుడికి చదవడం వ్రాయడం నేర్పాడు. ఉద్యోగం దిగులెక్కువై పోయింది. ఎక్కడికి పోయినా 'లేదు' అనే మాట తప్ప మరొకటి వినబడ లేదు. కొన్ని చోట్ల—

'మాకు న్యూక్లియర్ ఫిజిక్స్ పనికిరాదు బాబూ! మామూలు ఫిజిక్స్ అయితే ఏదో చూసే వాళ్లం. అయినా రిసెర్చికి పోకపోయావా? స్కాలర్ షిప్ వచ్చేదిగా?'

'అవకాశం రాలేదండీ...ప్రయత్నించాను.'

'ప్చ్! ఏం లాభం లేదు.'

మరి కొన్నిచోట్ల—

'ఇంత క్వాలిఫికేషన్ మా కెందుకు నాయనా! ఏదో మామూలు స్కూలు...'

ఇతర చోట్ల—

'మాకు మామూలు అక్కౌంట్స్ తెలిసిన గుమాస్తా కావాలి. ఈ సైన్సు లెందుకు?'

'పోనీ... అదే చేస్తానండీ...'

'కుదరదు...నువ్వు చెయ్యలేవు...'

చదువుకున్నన్నాళ్లూ తాను వారాలు చేసుకుని లోకులమీద ఆధారపడ్డాడు. ట్యూషన్లమీద పెద్దగా వచ్చిందేమున్నది? పై ఖర్చులుమాత్రం వెళ్లిపోయేవి. చదువైపోయింది. డిగ్రీ చేతికొచ్చింది. విన్నవారూ చూసిన వారూ ఏమనుకుంటారో అనిపించేది. ఎవరింటికయినా పొద్దున్నేవెళ్లి 'ఇవాళ మీ యింట్లో వారం..! అని చెప్పి రావడానికీ, తిండికి వెళ్లడానికీ సిగ్గుతో క్రుంగిపోయేవాడు.

గాంధీ చలికి ముడుచుకు పడుకున్నాడు. తల్లి కడుపులోవున్న పిల్లవాడిలాగున...అతని తల్లి అంటూ వుండేది. 'మా వాడు నిద్రలో కదలడు. పుస్తకంలాగు పడుకుంటాడు.' అని. అతనికి మాగన్నుగా నిద్రపడుతున్నది. కాని అది సరయిన నిద్రకాదు. కళ్లముందు ఏవేవో చిత్రాలు...దృశ్యాలు.

అతడు గురువారంనాడు భోజనంచేసే యిల్లు... ఆయన ఒక మెడికల్ రిప్రెజెంటేటివ్...చాలా మంచి వాడు...బ్రహ్మచారి... వయసులోవున్న వితంతువైన చెల్లెలు. ఆమెకు ఒక పసిపిల్ల...వరండా ప్రక్కన గదిలో వయసు మళ్లిన ముసలి తండ్రి...ఆ నాడు రాత్రి తొమ్మిది గంటలవేళ గాంధీ భోజనానికి వెళ్లాడు. ముసలాయన గదిలో అలికిడి లేదు. బహుశా నిద్రపోతున్నాడేమో, లేకపోతే వూళ్లో లేడో!... మూడేళ్ల పిల్ల హాల్లో సోఫాలో పడుకుని నిద్రపోతున్నది. సోఫా క్రింద నేలమీద ఒక చెయ్యి విరిగిన బొమ్మ...గోడమీద 'టిక్కుటిక్కు' మంటున్న గడియారం...చుట్టూ నిశ్శబ్దం...తలుపు తట్టిన శబ్దం విని ఆమె వచ్చింది. 'నీ కోసమే చూస్తున్నానంటూ లోపలికి తీసుకువెళ్లి అన్నంపెట్టింది. ఆ తర్వాత అతడు హాల్లోకి వచ్చాడు. ఆమె వెనకనుంచి 'ఇప్పుడంతదూరం వెళ్లడం దేనికి? ఇక్కడే పడుకో... నాకూ భయంగా వుంది. ఒంటరిగా వున్నాను.' అన్నది. అతడు హాల్లోనే సోఫాలో ఒకపక్కన కూలబడ్డాడు. అంతలోనే అతనికి నిద్రముంచుకు వచ్చింది. ఎంతసేపు నిద్రపోయాడో ఏమో! ఆమె అతని మీదికి వంగి లేపుతూ వుండగా మెలకువ వచ్చింది. ఆమె మెడలోని ఒంటిపేట బంగారు గొలుసు అతని నుదుటికి చల్లగా తగులుతున్నది. ఆమె 'లే...లేచి లోపల పడుకో...' అంటూ పక్కగదిలోకి వెళ్లింది. అతడు లేచాడు. చేతివ్రేళ్లు విరుచుకుని, నుదురు గట్టిగా తుడుచుకుని ఒక్కక్షణం నిలబడి అంతలోనే తలుపు తీసుకుని వరండాదాటి మెట్లుదిగి వీధి తలుపు విసురుగా తోసి వీధిలోకి వచ్చాడు. విసవిస నడవడం ప్రారంభించాడు. ఆమె, వెనకనుంచి 'అదేమిటి? వెళ్లిపోతున్నావా?' అనడం వినిపించింది. కాని అతడు ఆగలేదు. వెనుదిరిగి చూడనైనా లేదు. వెలుగు చీకట్లతో నిండిన వీధిలో గబగబ నడచిపోయాడు.

గాంధీ పక్కకు ఒత్తిగిలిపడుకున్నాడు. అంతలో అతనికి ఎప్పుడో తాను చూసిన కడుపుతోవున్న పెద్ద బల్లి గుర్తుకు వచ్చింది. ఆ వెనువెంటనే వందలాది కాళ్లతో అసహ్యంగా నడిచే కాళ్లజెర్రి గుర్తుకు వచ్చింది. 'దానికీ అన్నికాళ్లెందుకో!' అనిపించింది. ఎక్కడినుంచో మృదువైన వాసన...జైల్లో ఈవాసన ఏమిటి? ఆనాడు తాను సీసాలో తెచ్చుకున్న పదార్థం వాసన ఇలా మృదువుగా లేదు...చాలా ఘాటుగావుంది.

ఆనాడు ఆగస్టు పదిహేనవతేదీ...దేశమంతటా గొప్ప కోలాహలం ... సంచలనం...హడావిడి...ప్రబోధాలు...హితోక్తులు.. ప్రసంగాలు...ప్రదర్శనలు...పతాకాలు...అంతా సంతలాగు, సంబరంలాగున్నది. ఆ చిన్నరూములో పగలంతా ఒంటరిగా గాంధీ...రాత్రి పదిగంటలు...చుట్టూ నిశ్శబ్దం...కిటికీలో లాంతరు మందంగా వెలుగుతున్నది..బహుశా ఆనాటితో అందులో కిరసనాయిలు అయిపోతుంది ... ట్రంకుపెట్టెమీద ఫొటోలో ఐన్‌స్టయిన్ కళ్లు, నిశితమైన చురుకైన కళ్లు, తీవ్రంగా చూస్తున్నాయి. గోడమీది క్యాలెండరులో పిల్లి— ఏ క్షణంలోనైనా ఈలవేస్తే చాలు, లేచి రావచ్చునన్నంత సహజంగా వుంటుంది—మూతి ముడుచుకుని వెలిగేకళ్లతో చూస్తున్నది. చాప పక్కన మూలగా ఆ చిన్నసీసా...అతడు లావాటి పుస్తకం తీశాడు..దానిలో పేపర్ కటింగ్స్ చాలా ఉన్నాయి.

హోల్డేన్, నర్లీకర్, ఖొరానాల ప్రసంగాలు, బొమ్మలు, ఇంకేవేవో వైజ్ఞానిక వ్యాసాలు, భాభాఫొటో ఒకటి, చంద్రమండలంమీద మానవుడు పాదం పెడుతున్న రంగుల దృశ్యం; తన క్లాస్‌మేట్ ఒక అమ్మాయి (ఆమె నతడు ప్రేమించాడా ?) ఎప్పుడో పంపిన గ్రీటింగ్ కార్డు వెనక వెన్నెలలో తాజ్‌మహల్ సుందర దృశ్యం; తాను వ్రాసిన ఏవేవో వ్యాసాల కట్టలు; సైన్సులో నోబెల్ బహుమతి పొందినవారి వివరాలు; ఒక యువ సైంటిస్టు, నిరాశా నిస్పృహలతో ఆత్మహత్య చేసుకుంటూ వ్రాసిన విషాదకరమైన చివరి ఉత్తరం; ఇన్నింటినీ ఒక్కసారి తిరగవేశాడు. తర్వాత ఒక కాగితం చేతిలోకి తీసుకున్నాడు. కలంలో సిరా అయిపోయిందో ఏమో విదిలిస్తేకాని వ్రాయలేదు. అప్పుడు తనకు మనస్థిమితం ఉన్నదా? ఉన్నదనే అనుకున్నాడు. కళ్లవెంట మాటిమాటికీ నీళ్లు ఉబుకుతున్నాయి. వొణుకుతున్న చేత్తో కాసిని వాక్యాలు వ్రాశాడు. చివర సంతకం పెట్టబోతే సిరా అయిపోయిందేమో, పూర్తిగా పీలుపడలేదు. చివరి అక్షరం తేలిపోయింది. తేదీ వెయ్యలేదు. ఆ తర్వాత చాలాసేపు కదలకుండా కూర్చుని వొణుకుతున్న చేతులతో ఆ సీసా తీసుకుని దానివంక కాస్సేపు కన్నార్పకుండా చూశాడు. మనసంతా మొద్దుబారిపోయింది. ఏ అనుభూతీ ఆలోచనాలేని అవస్థ...గ్లాని...చేతులు వొణుకుతున్నా పని పూర్తిచేసుకున్నాడు. తర్వాత చాపమీద వెల్లకిలా పడుకున్నాడు. కొద్ది క్షణాలే...బహుశా నిముషంకూడా అయివుండదు. మెదడులో ముందు, కేవలం యెర్ర తామరపూలతో నిండిన చెరువు...తర్వాత అంకెలూ, అక్షరాలూ, ఏవేవో ఈక్వేషన్లూ తిరిగిపోయాయి... ఏదో అజ్ఞాతలోకంలోకి వేగంగా ప్రయాణం చేస్తున్న అనుభూతి...తర్వాత భారరహితస్థితి ... రెక్కలువచ్చి మబ్బులుదాటి కాంతివేగంతో వెళ్లిపోతున్నట్టు ... 'అన్నట్టు కాంతివేగం సరిగ్గా ఎంతో' అన్నభావన ... సరిగ్గా ఆ క్షణంలో రంగడు మెరుపులాగా వచ్చాడు. ఎందుకు వచ్చాడో తెలియదు. ఆగస్టు పదిహేను హడావిడి అంతా వాడిమొహంలోనే ఉన్నట్టున్నది. గుండెమీద చిన్నజెండా పెట్టుకుని వున్నాడు. వాడు గాంధీని పిలిచి, అతడు బదులు పలక్కపోయేసరికి పెద్దగా అరిచి కేకలుపెట్టాడు. అంతలో హడావిడిగా అందరూ వచ్చారు. గుంపుగా వచ్చారు. తర్వాత అతన్ని అపస్మారకస్థితిలో ఆస్పత్రికి తీసుకుపోయారు. అక్కడ డాక్టర్లు అతని పొట్టలోని విదేశీ పదార్థాన్ని విజయవంతంగా ఇవతలికితీసి అతన్ని బ్రతికించారు. తర్వాత రెండుమూడు రోజులే ఆస్పత్రిలో వుంచారు. ఈ మధ్యలో పోలీసులు హడావిడి చేశారు. అతని రూము అంతా గాలించారు. అవసరమైనవీ, అనవసరమైనవీ అన్నీ తీసుకున్నారు. 'ఆస్పత్రిలో ఇంక ఉండనక్కరలేదు. వెళ్లిపొమ్మ'ని డాక్టర్లు సాగనంపేసరికి సిద్ధంగా ఉన్నారు పోలీసులు...

కోర్టులో విచారణ... కొండరాళ్లతో కట్టబడిన పాతకాలపు కట్టడం... విశాలమైన హాలు...ఎదురుగా జడ్జి... నల్లకోట్లు ధరించిన న్యాయవాదులు...తలలకు పాగాలతో వరండాలలోనూ, లోపలా ప్లీడరు గుమాస్తాలు, బిళ్లబంట్రోతులు ...జడ్జిగారి పైన గోడమీద పెద్దసైజు జాతిపిత, ప్రధాని, రాష్ట్రపతుల రంగుల ఫొటోలు...

న్యాయమూర్తి నడివయసువాడే ... మూర్తీభవించిన మంచితనంలా వున్నాడు. అవసరం వస్తే కరుడు కట్టిన కాఠిన్యంలాగానూ ఉండగలవాడిలా కనిపిస్తాడు. గాంధీని మధ్యాహ్నం వేళకు లోపలికి తీసుకుపోయి బోనెక్కించారు. ఒక న్యాయవాది—దళసరి కళ్లద్దాలు ధరించినవాడు—విషయం అంతా పెద్ద గొంతుతో నివేదించాడు. న్యాయమూర్తి ప్రసన్నంగా గాంధీవంక చూస్తూ బుగ్గన చెయ్యి ఆనించుకుని విన్నాడు. కొందరు న్యాయవాదులు కూడా ఉత్కంఠతో విన్నారు. పోలీసులు గుమ్మం దగ్గర నిలబడి వున్నారు. వెనక బల్లలమీద కొందరు కూర్చున్నారు. వారు కూడా విన్నారు. గాంధీ అంతసేపూ నుదురు చేత్తో రుద్దుకుంటూనూ, లాల్చీజేబుల్లో చేతులుంచి మళ్లా బయటికి తీస్తూనూ, నిలబడిపోయాడు. అంతలో అతనిచేత 'నిజమే చెబుతాన'ని ప్రమాణం చేయించి ప్రశ్నలు ప్రారంభించాడు. అతని రూములో పోలీసులు లోబరుచుకున్న కాయితాలలో అతని స్కూల్‌ఫైనల్ రిజిస్టరు మొదటి పేజీ కాపీ వుంది.

పేరు--మోహన్‌దాస్ కరంచంద్ గాంధీ, ముష్టి.

పుట్టిన తేదీ—ఆగస్టు మొదటితేదీ పందొమ్మిది వందల నలభై ఏడు.

పుట్టుమచ్చలు—ఎడమ మోచేతిపైన పెద్ద పుట్టుమచ్చ ఒకటి, కుడిభుజానపైన చిన్న పుట్టుమచ్చ మరొకటి.

నడవడి—సంతృప్తికరం.

గాంధీ నిశ్చలంగా వింటున్నాడు. ఆతనికి అంతలో ఎప్పుడో తాను నీళ్లలో చూసిన శవం గుర్తుకు వచ్చింది. అది నీళ్లలో నాని బాగా ఉబ్బిపోయివుంది. బోర్లా పడుకుని నీళ్లలో తేలుతూ లాకులదగ్గర ఆగి పోయింది. 'అది తనకు ఎందుకు గుర్తువచ్చిందా' అని ఆలోచించాడు. ఆ ఆలోచన తెగలేదు. అంతలో అతన్ని పరధ్యానంగా ఉన్నందుకు మందలించి ప్రశ్నలు మొదలు పెట్టారు.

గాంధీ కంఠం వొణుకుతూవుండగా చెప్పాడు.

'అవును. ఆత్మహత్య ఘోరమైన నేరమే.' అతని కళ్లలో నీళ్లు నిలిచాయి.

'అయినా గత్యంతరం లేకపోయింది. అయిన వాళ్లెవరూ లేరు. చిన్నప్పటినుంచీ శ్రద్ధగా చదువు కున్నాను. వారాలు చేసుకుని, వీధి గాంతర్ల క్రింద చదువుకున్నాను. ట్యూషన్లు చెప్పుకున్నాను. చదువై పోయిన తర్వాత రిసెర్చి స్కాలర్‌షిప్ వస్తుందికదా అని ఆశ పడ్డాను కాని రాలేదు. ఎన్నో ఉద్యోగాలకు అప్లయి చేశాను...' అతడు ఆగి వొణుకుతున్న వ్రేళ్లతో కనుతుదలు తుడుచుకుని కళ్లజోడు పెట్టుకుని మళ్లీ అన్నాడు.

'ఏదీ రాలేదు. ఎంతకాలం ఇట్లా? ఇట్లా బ్రతకలేననిపించింది. అంతే...'

జడ్జి కళ్లజోడు తీసి ఎదురుగా బల్లమీద పెట్టి నుదురు తుడుచుకుని కాస్సేపు కళ్లు మూసు కున్నాడు. కొద్ది క్షణాలు కోర్టుహాల్లో నిశ్శబ్దం వ్యాపిం చింది. జడ్జి అంతలో గడియారం చూసుకుని కళ్ల జోడు అందుకుని చివాలున లేచి లోపలికి వెళ్లి పోయాడు. మరునాటికి వాయిదా వేశాడు.

గాంధీకి నిద్ర పట్టింది. కాని కలవరిస్తూనే వున్నాడు. ఏవో అస్పష్టమైన మాటలు.

అప్పలస్వామి అర్ధరాత్రివేళ వచ్చి కటకటాల పక్కన నిలబడి బీడీ ముట్టించుకుని, ఆ అగ్గిపుల్ల వెలుతురులో లోపల నిద్రపోతున్న గాంధీవంకచూసి తనలో తను నెమ్మదిగా నవ్వుకుని బీడీ దమ్ము పీలుస్తూ, చాలాసేపు అక్కడే నిలబడ్డాడు. తర్వాత బూట్ల చప్పుడు కాకుండా నెమ్మదిగా నడిచి వెళ్లి పోయాడు.

గాంధీకి మెలకువ వచ్చేసరికి బాగా పొద్దె క్కింది. అతని కళ్లు ఎర్రగా జ్యోతుల్లాగా ఉన్నాయి. కణతలమీద నరాలు ఉబ్బి ఉన్నాయి. నిద్రలో వర సగా కలలు వచ్చాయి. ఒక కలలో అంకెలు...అన్నీ అంకెలే...అల్లి బిల్లి తిరుగుతూ అద్భుతంగా కని పించాయి. మరో కలలో లెక్కలేనన్ని పాములు... వందలూ వేలూ—తర్వాతి కలలో అసంఖ్యాకమైన సౌరకుటుంబాలూ, తారా సందోహాలూ, గ్రహాలూ, గ్రహశకలాలూ, తోక చుక్కలూ, పరమాణు ప్రయో గాలూ కనిపించాయి.

అప్పలస్వామి తలుపు తీయగానే గాంధీ 'ఏవీ కాయితాలు? కలం ఏదీ?' అని అడిగాడు. అప్పల స్వామి ఏమీ మాట్లాడలేదు.

గాంధీకూడా మళ్లీ ఏమీ అడగలేదు. బయటికి వచ్చిచూస్తే పలుచని ఎండ మృదువుగా మెత్తగా అతని మొహానికి తగిలింది. ఆవరణలో కాస్సేపు అటూ యిటూ తిరిగి కాపలా వాడిని పిలిచి, ఆ ప్రహరీ గోడను చూపిస్తూ 'ఆ గోడ అవతల ఏముంది?' అని అడిగాడు.

కాపలావాడు కళ్లు పెద్దవిచేసి చూసి 'ఏమీ లేదు' అన్నాడు.

'ఏమీ లేదూ?' అని గొణుక్కున్నాడు గాంధీ. 'అవును. ఏమీ ఉండి ఉండదు. అడివేమో అది అంతా' అన్నాడు మళ్లీ.

వ్యానులో కోర్టుకు తీసుకు పోతూండగా అప్పలస్వామి అతన్ని నిశితంగా చూశాడు. అతని కణతలమీద నరాలు ఉబ్బి ఉన్నాయి. కళ్లు ఎర్రగా ఉన్నాయి. కళ్లజోడు తీసి జేబులో ఉంచుకుని మాటిమాటికీ కళ్లు నులుముకుంటూ కూర్చుని వున్నాడు. చూపులు ఎక్కడా నిలవడం లేదు.

కోర్టు హాల్లోకి పిలిచి బోనెక్కించగానే ఉన్నట్టుండి పెద్దగా 'నా రూములో ఫోటో ఉండాలి... ఐన్‌స్టయిన్ ఫోటో...అదిముందు నా కిప్పించండి' అన్నాడు.

ఎవరూ పట్టించుకున్నట్టు కనిపించలేదు. కోపంతో కళ్లు ఎర్రబడ్డాయి. వొణకుతున్న కంఠంతో మళ్లీ 'దాన్ని తీసుకురండి...ఆ పైన గోడకు తగి లిదాం...ఇక్కడ ఉండాలి అది...లేకపోతే నేనూరు కోను...' అన్నాడు.

న్యాయవాది వరసగా ప్రశ్నలు వేశాడు. గాంధీ సమాధానాలు చెప్పకుండా నిలబడిపోయాడు. రెండు చేతులతో లాల్చీ గట్టిదనాన్ని పరీక్షించాడు. అది అంతలో ఫర్రున చినిగింది. అతడు తలఎత్తి 'చూశారా? ఇలా అనేసరికి చినిగిపోయింది...' అన్నాడు.

పోలీసు అధికారీ, పోలీసులూ, అప్పలస్వామి, న్యాయవాదులూ, వెనక కూర్చున్నవారూ, న్యాయమూర్తి అందరూ కళ్ళు పెద్దవి చేసుకుని చూస్తున్నారూ—అంతలో గాంధీ 'ఎంతసేపూ మీరడగడమూ నేను చెప్పడమూ కుదరదు. నేను చెప్పవలసిందంతా నిన్ననే చెప్పాను... అవును... చచ్చిపోదామనుకున్నానూ ఇప్పుడు నేనడుగుతాను...తెలిస్తే చెప్పండి...! అని ఒక్కక్షణం ఆలోచించి 'ఆఁ! కాళ్లజెర్రి తెలుసుగా? దానికి అన్ని కాళ్లెందుకో చెప్పండి...చూద్దాం...' అన్నాడు. మళ్లీ' చెప్పలేరు...నాకు తెలుసు...పోనీ 'ఈ ఈజ్ ఈక్వల్ టు ఎం సి స్క్వ్యాయిర్'అంటే ఏమిటి?' అని అడిగాడు. తర్వాత ఏమీ మాట్లాడకుండా ఉండిపోయాడు. అతని చూపు లెక్కడో ఉన్నాయి.

న్యాయమూర్తి చివాలున లేచి లోపలికి వెళ్లిపోయాడు. అంతలో గాంధీ ముందు మెరుపు మెరిసినట్టయింది. ఎవరో కెమెరా 'క్లిక్' మనిపించారు. గాంధీ పెద్దగా అరిచాడు ... 'ఎవర్రా అది... పట్టుకోండి...' తర్వాత తనలోతాను గొణుక్కుంటూ నిలబడిపోయాడు. కొద్దినిముషాలతర్వాత పోలీసు అధికారి అతన్ని సమీపించి 'రండి వెళదాం' అన్నాడు. గాంధీ వాక్ప్రవాహం ఆపి 'ఎక్కడికి?'అని అడిగాడు.

'ఇంటికిపోదాం' అన్నాడాయన.

'నాకు యిల్లులేదు. వాకిలీలేదు...' అన్నాడు గాంధీ.

'మీ యిష్టంవచ్చిచోటికి తీసుకుపోతాను. రండి' అన్నాడు ఆయన మళ్లీ.

'అయితే పదండి ... రామలీలామైదానంలో మీటింగు ఉంది. అక్కడ మాట్లాడుతాను ఇవ్వాళ... ఆ తర్వాత గేట్ వే ఆఫ్ ఇండియాకు పోదాం...'

'సరే...అక్కడికేపోదాం...' అన్నాడు పోలీసు అధికారి అతని చెయ్యిపట్టుకుని.

'రైటో ... కాని అక్కడ ఫిరంగులూ అవీ పేల్చగూడదని చెప్పండి ... అవి నాకు గిట్టవు... అన్నట్టు నాకు కాయితాలూ, కలమూ కావాలి... ముందు అవి తెప్పించండి...'

వ్యాను రోడ్డుమీద నడుస్తూ వుండగా రోడ్డుమీద ఏదో ప్రజాప్రదర్శన ... అంతటా అలజడిగా, కోలాహలంగా ఉంది.

గాంధీ రహస్యం చెబుతున్నట్టు 'అన్నట్టు మీకు రోజువారీ వాడకానికి ఆటంబాంబులు కావాలి కదా? ఎట్లా మేనేజ్ చేస్తున్నారు? మీక్కావాలంటే చెప్పండి... రెండురోజుల్లో చేసియిస్తాను. కావలసిందల్లా కాయితాలూ—కలమూ—అంతే...' అంటూ వెర్రినవ్వు నవ్వాడు.

అప్పలస్వామి పోలీసు అధికారిని నెమ్మదిగా ప్రశ్నించాడు. 'సార్! ఏమిటి సంగతి?'

పోలీసు అధికారి కణతమీద బొటనవ్రేలుంచుకుని నవ్వి నెమ్మదిగా మతిచెడింది ... ఇక పిచ్చాసుపత్రే శరణ్యం...' అన్నాడు.

జైలుకు వెళ్లగానే అతనికి కాసిని కాగితాలూ, కలమూ ఇచ్చారు. గాంధీ వాటిని ఆశగా ఆదుర్దాగా అందుకుని వెంటనే చాపమీద కూలబడి వ్రాయడం ప్రారంభించాడు. అప్పలస్వామి దగ్గరగా నిలబడి చూశాడు. ఏవేవో వ్రాసి గాంధీ అయిదునిముషాల తర్వాత అలిసిపోయాడు. తర్వాత కాస్సేపు ఆలోచించి ముందు ఒక సున్నా గీచాడు ... అది తల...తర్వాత రెండు గీతలు గీచాడు ... అవి చేతులు...మళ్లీ చాలా గీతలు— అవి తొడలు...వాళ్ళ...తర్వాత వక్షస్థలాన్ని సూచిస్తూ రెండు పెద్ద సున్నాలు గీచాడు ... అంతే...ఇక ఇతర వివరాలేవీ, కన్ను ముక్కు వగైరా లేవీ లేవు. బొమ్మవేసి అప్పలస్వామివంకచూసి నవ్వి 'పేరు పెడతాను చూడు...' అంటూ కొద్దిక్షణాలు ఆలోచించి ఆ బొమ్మ క్రింద పెద్ద అక్షరాలతో 'కాళ్లజెర్రి' అని వ్రాశాడు ... తర్వాత నిద్రవచ్చింది కాబోలు, చాపమీద బోర్లాపడుకుని గురకపెడుతూ నిద్రపోయాడు.